

УДК 81'373.43

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-8>

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ЯК ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ ВОЄННИХ НЕОЛОГІЗМІВ

METAPHORIZATION AS A LEXICO-SEMANTIC WAY OF MILITARY NEOLOGISMS CREATION

Городиловська Г.П.,*orcid.org/0000-0002-4960-4599**Scopus-Author ID: 57816708800**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови**Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті на матеріалі різних інтернет-джерел проаналізовано лексичні одиниці, які виникли в українській мові для номінації нових реалій в умовах російсько-української війни. Наголошено на тому, що лексико-семантична система мови найшвидше реагує та найповніше відображає всі лінгвальні зміни, пов'язані з різними царинами життя суспільства, вказуючи таким чином на потужний вплив позамовних чинників на її лексичний склад, на її відкритість і динамічність, а також на тісний зв'язок процесу неологізації із суспільно-політичними подіями сучасної доби.

Розглянуто варіативність визначень слова «неологізм» у різних лексикографічних працях і публікаціях українських і зарубіжних вчених. На фактичному матеріалі доведено, що лексико-семантичний спосіб є продуктивним і поширеним джерелом творення нових лексичних одиниць. Схарактеризовано процес метафоризації як один із лексико-семантичних способів, який зумовив появу неологізмів, допоміг виявити особливості їхнього творення та продемонстрував розширення семантичної структури нових слів. Встановлено, що метафорична трансформація смислових компонентів при творенні воєнних неологізмів відбувається за такими основними типами моделей: за зовнішньою подібністю (бавовна, бандероль, зеленка), за подібністю до процесу (град, хлопок), за подібністю розташування (нуль, передок), за активністю процесу (дискотека), за внутрішніми та зовнішніми ознаками (кіборг, азовець, орк), за способом розпізнавання особи (паляниця, полуниця, крамниця).

Описано нові лексичні одиниці, котрі утворилися внаслідок смислових модифікацій вихідного та похідного значень. З'ясовано, що основою семантичних переосмислень метафоричного характеру є ключові семи-мотиватори та головні мотиваційні ознаки переносного значення – образність, асоціативність, емотивність. Виявлено, що для деяких аналізованих неологізмів властива емоційно-експресивна конотація, яка має характерні негативні властивості на позначення поняття «чужий» і позитивні ознаки для «своїх».

Ключові слова: неологізм, лексико-семантичний спосіб, метафоризація, сема-мотиватор, інтернет-ресурс.

The article analyzes lexical units that emerged in the Ukrainian language to name new realities amid the Russian-Ukrainian war, drawing from various Internet sources. It emphasizes that the lexical-semantic system of the language responds most rapidly and comprehensively, reflecting all linguistic changes associated with various spheres of societal life. This underscores the powerful influence of extralinguistic factors on its lexical composition, openness, dynamism, and the close connection of neologism processes with contemporary socio-political events.

The variability in defining the term “neologism” in various lexicographical works and publications by Ukrainian and foreign scholars is examined. Based on factual material, it has been demonstrated that the lexical-semantic method is a productive and widespread source of creating new lexical units. The process of metaphorization is characterized as one of the lexical-semantic methods that contributed to the emergence of neologisms, revealing the peculiarities of their formation and demonstrating the expansion of the semantic structure of new words. It has been established that the metaphorical transformation of semantic components in the creation of war-related neologisms occurs based on the following main types of models: based on external similarity (cotton (бавовна), parcel (бандероль), green paint (зеленка)), based on process similarity (hail (град), cotton (хлопок)), based on positional similarity (zero (нуль), frontline (передок)), based on the activity of the process (disco (дискотека)), based on internal and external characteristics (cyborg (кіборг),

Azov member (азовець), orc (орк), and based on the method of recognizing a person (combatant (паляниця), strawberry (полуниця), store (крамниця)).

The new lexical units formed due to semantic modifications of original and derived meanings are described. It has been clarified that the foundation for semantic reinterpretations of a metaphorical nature lies in key semantic motivators and principal motivational features of transferred meaning – imagery, associativeness, and emotiveness. It has been revealed that some of the analyzed neologisms are characterized by an emotionally expressive connotation, possessing distinctive negative properties for designating the concept of “other” and positive attributes for “own”.

Key words: neologism, lexical-semantic method, metaphorization, sema-motivator, Internet resource.

Постановка проблеми. Стан розвитку суспільства, політики й економіки, науки й техніки, культурних потреб людини того чи того історичного періоду відображається у мові. Мова кодує широку інформацію про різні царини життя своєї епохи. І чим важливіша епоха для суспільства, чим більше насичена вона життєво важливими подіями, тим активніше реагує мова творенням нових слів, що забезпечують і вимоги суспільства, і вимоги мови, що розвивається [15, с. 11]. Отож розвиток мови визначається передусім позамовними чинниками, зокрема глобалізаційними процесами та новими реаліями сучасного життя, які активно впливають на динаміку її словникового складу. Мовне сприйняття дійсності спричиняє постійні зміни у лексико-семантичній системі української мови, поповнює її лексичний склад новими словами та зворотами, сприяє його оновленню й збагаченню, а також свідчить про відкритий і динамічний характер мови. «Мова є динамічним явищем, яке точно відображає сучасне суспільство» [9, с. 1].

Відомо, що серед інших рівнів мови лексичний вирізняється найбільшою проникністю та чутливістю, першим демонструє лінгвальні зміни і найповніше відображає процеси оновлення словникового складу. Сьогодні дослідження нових лексичних одиниць, а також способів їхнього утворення є актуальним завданням сучасного мовознавства, тому що такі праці не лише фіксують номінативний корпус мови, але й представляють нову вербальну інтерпретацію картини світу в українській мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лексичні інновації завжди були об'єктом досліджень мовознавців, серед яких Ж. Колоїз [11], Д. Мазурик [14], О. Муромцева [15], О. Стишов [21; 22], О. Тараненко [26], Н. Стратулат [23; 24]. Типологію неологізмів і різні принципи класифікації вивчали О. Дзюбіна [6], К. Ладоня [13], І. Каліновська [9]. Зокрема, І. Каліновська виділяє два типи нових слів: 1) ті, які пов'язані з тимчасовими явищами та втрачають значення; 2) ті, які пов'язані з постійними аспектами суспільства, залишаються та стають постійними елементами нашого лексикону [9, с. 1]. К. Ладоня запропонувала таку класифікацію неологізмів: неолексеми (власне неолексеми, новотвори, трансформації, семантичні неологізми), неофраземи та неосемеми [13, с. 39]. Зауважимо також, що вчені досліджують різні способи творення неологізмів, серед яких поширеними є «креація – створення нових непохідних знаків, деривація морфологічна та неморфологічна, калькування й запозичення» [5, с. 9]. Процес неологізації крізь призму сучасної російсько-української війни висвітлено в наукових доробках С. Гриценко [5], А. Гладченко, О. Комарової [4], М. Жулінської, О. Круглій [7] та ін.

Мета дослідження – виявити у текстах інтернет-ресурсів слова, які виникають для номінації нових реалій в умовах російсько-української війни, проаналізувати їх, описати нові значення слів, утворені шляхом метафоризації, виділити основні типи моделей семантичного переосмислення. Матеріалом слугували лексичні одиниці, зібрані з таких українських інтернет-джерел: Вікна-новини (<https://vikna.tv/>), газета «День» (<https://day.kyiv.ua/>), Главком (<https://glavcom.ua/news.html>), Радіо Свобода (<https://www.radiosvoboda.org>), Суспільне. Новини (<https://suspilne.media/>), ТСН (<https://tsn.ua/>), Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua>), 5 канал (<https://www.5.ua>), 24 канал (<https://24tv.ua/>), Gazeta.UA (<https://gazeta.ua/>), Zaxid.net (<https://zaxid.net>).

Виклад основного матеріалу. Протягом свого існування мова постійно перебуває в русі, але є періоди, які характеризуються особливою активністю лінгвальних інновацій. Саме таким

періодом у розвитку сучасної української мови є ХХІ століття, пов'язане з повномасштабною війною, котру здійснює Російська Федерація на території України. Російсько-українська війна спричинила потужний вплив на мову, на зміну її лексичного складу, привела до творення нових слів і зворотів, зміни або розширення їхньої семантичної палітри, появи нових конотацій, а також збільшення запозичень у мові. На появу в мові неологізмів і на їхню здатність змінювати свою структуру вказує Н. Стратулат: «Інновації з'являються в мові на основі вже наявних словесних знаків і як власне дериваційні утворення, і як результат появи у старих слів нових значень. Крім цього, збагачення словника відбувається і за рахунок запозичень» [24, с. 70]. Отож саме зараз українська мова постійно поповнюється новими словами, які дуже активно, повно й об'єктивно відображають війну в Україні.

Для кращого розуміння лінгвальних змін і процесів оновлення словникового складу, які демонструє українська мова у період війни, проаналізуємо передусім різні тлумачення слова «неологізм» у публікаціях вітчизняних і зарубіжних науковців, а також дефініції у лексикографічних працях, які існують у сучасній лінгвістиці. На думку багатьох дослідників, неологізмами є нові слова, окремі їхні значення, що з'явилися на певному етапі розвитку мови [3–5; 11; 21]. І. Каліновська розглядає неологізм як «новий термін, який увійшов у загальне вживання, але ще не повністю прийнятий загальною мовою» [9, с. 1]. Хельге Ніска у статті «Дослідження перекладацької творчості: стратегії інтерпретації неологізмів» визначає неологізми як ознаки творчого процесу, що виростає з унікальної особистості, з одного боку, і матеріалів, подій, людей чи обставин свого життя, з іншого [16].

Проаналізувавши варіативність визначень слова «неологізм» у різних українських словниках [1, с. 389; 2, с. 770; 8, с. 290–291; 19, с. 348; 25, с. 480; 26, с. 408], узагальнюємо: неологізм (від грецького *néos*-, що означає «новий» і *lógos*, що означає «слово») – це нове слово або вираз, що з'являються в мові внаслідок багатьох чинників, зокрема розвитку суспільного життя, політики й економіки, науки й техніки, культурних потреб людини та безпосередньо пов'язані з певною епохою.

Визначаючи поняття «неологізм», необхідно врахувати не лише позамовні чинники, але й внутрішньомовні процеси (розширення та звуження значення, метафоризацію і метонімізацію значення, нашарування різних конотативних і стилістичних відтінків на основне узуальне значення слова), внаслідок яких творяться неолексеми. Отож неологізмами слід вважати не лише власне нові слова, які позначають нові реалії, а й слова, вживані з новим значенням із різними комунікативними цілями [3, с. 172].

У нашому дослідженні з'ясуємо особливості творення нових слів лексико-семантичним способом (семантичною деривацією), «закономірним, повноцінним і досить поширеним шляхом поновлення лексичного складу мови» [10, с. 3], який був уже предметом дослідження низки відомих зарубіжних та українських лінгвістів, як-от: Г. Лакофф, М. Джонсон [29], А. Круз [28], Ю. Карпенко [10], Н. Хрустик [27], О. Кримець [12] та ін. Сутність лексико-семантичного способу полягає у переосмисленні значення слова-мотиватора, причому звукова форма слова зберігається і не зазнає змін. В основі механізму такого переосмислення лежать асоціації – процес, що ґрунтується на зв'язку між психічними явищами, за якого актуалізація одного з явищ породжує появу іншого» [27, с. 4.]. Наприклад, слово *пташка* – безпілотний літальний апарат, який активно використовують військові на фронті, утворилося від слова *птичка* (зменш.-пестл. до *птиця* – «хребетна тварина, яка має тіло, вкрите пір'ям, дзьоб і замість передніх кінцівок крила» [СУМ, т. 8, с. 378]) на основі зорових асоціацій, викликаних зовнішнім виглядом птаха, і формою повітряного судна, яке нагадує цю істоту: «Бойові *пташки* армійської авіації ЗСУ добряче насипають ворогу, впевнено нищать живу силу противника та їхню бойову техніку» (5 канал, 16.12.2022) [33]. Нова лексема утворилася внаслідок зіставлення вихідного й похідного значення слів, семантичного переосмислення слова-мотиватора за подібністю. Таким чином, в основі дії механізму лексико-

семантичного способу словотворення лежить метафоричність, виникнення якої пов'язане з певними асоціаціями.

Фактичний матеріал переконливо доводить, що лексико-семантичний спосіб – це «найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, вияв мовної економії, семіотична закономірність» [18, с. 326], є одним із найпоширеніших джерел творення воєнних неологізмів, передусім тих, котрі пов'язані із процесами метафоризації.

Варто зазначити, що переосмислення теорії метафори у численних дослідженнях сучасних лінгвістів представило нове сприйняття тропів, змістило акцент із експресивної функції образності на когнітивну, що полягає в аналізі самого процесу їхнього смислотворення. Метафора – «когнітивний процес, спосіб світобачення певного етносу чи індивіда» [21, с. 371]. Починаючи з ХХ століття мовознавці більше уваги приділяють концептуальним метафорам, а не простим метафоричним виразам. Дослідники Лакофф і Джонсон розглядають метафори як концептуальні за своєю природою і вважають, що метафоричних думок не уникнути у повсякденних життєвих ситуаціях [29, с. 272]. За словами Круза, концептуальні метафори настільки вкорінені у спосіб мислення, що іноді люди навіть не усвідомлюють, що вони їх використовують замість лінгвістично нейтральних виразів [28, с. 32].

Як відомо, в основі творення концептуальної метафори лежить процес метафоризації, який полягає у семантичному переосмисленні початкового значення слів на позначення понять, явищ дійсності внаслідок їхнього порівняння з іншими за подібністю властивостей, ознак, рис, форм тощо. Сутність процесу метафоризації «полягає у зміні значення початкового слова шляхом включення до його семантики нових складників – сем, які модифікують значення та проєктують його на певну площину» [12, с. 24]. За словами О. Кримець, похідне значення може відрізнятися від початкового не лише семним складом, а й місцем семи-мотиватора у структурі значення [12, с. 24]. Сема-мотиватор, що є головною ідеєю, основою метафори, у структурі початкового та похідного значень може займати різне місце. Внаслідок певних перетворень сема-мотиватор, яка є ядерною у структурі вихідного значення, може ставати диференційною або імпліцитною у структурній організації сем похідного значення [12, с. 25]. Таким чином, активізована сема стає основою творення мисленнєвого концепту нової сфери. Слово, вжите в новому значенні, наповнюється іншою семантикою та часто супроводжується емоційно-експресивною конотацією. Основою семантичних трансформацій є ключові мотиваційні ознаки переносного значення – образність, асоціативність, емотивність. На думку Н. Стратулат, «під час переструктуризації семантичної єдності слова у структурі нового лексико-семантичного варіанта (ЛСВ) обов'язково відбувається зміна архісем, що є характерним для метафоричних номінацій, і становить основу «руху» денотативних сем» [24, с. 72].

Проаналізуємо неологізми, опираючись на основні типи моделей, за якими вони були створені. У процесі дослідження виявлено, що зміна початкового значення слова на похідне на основі їхнього зіставлення належить до активних моделей, про що свідчать аналізовані слова, у яких відбулася зміна семантичної структури. У текстах інтернет-ресурсів зафіксовано метафоричну трансформацію смислових компонентів при творенні воєнних неологізмів, яка відбулася за такими основними типами моделей: за зовнішньою подібністю, за подібністю до процесу, за подібністю розташування, за активністю процесу, за подібністю внутрішніх і зовнішніх ознак, за способом розпізнавання особи. Розглянемо їх на конкретних прикладах.

1. За зовнішньою подібністю. Слово *бавовна* означає вибух у Росії. Первинні значення цієї лексеми: 1. Те саме, що бавовник. 2. Волокно бавовнику, з якого виробляють пряжу і т. ін. || Нитки з цього волокна. 3. Тканина. 4. Основа пороху для вогнепальної зброї [2; с. 51]. Від другого значення на основі функційної та зовнішньої схожості (колір, тактильні характеристики) утворилося четверте значення «основа пороху для вогнепальної зброї». У модифікованому значенні актуалізується ядерна сема-мотиватор «вибухова речовина», котра закріпилася в новій метафорі для означення «вибуху в Росії». Саме тому в контекстах інтернет-ресурсів події, які

стосуються вибухів на території Росії, названо бавовнами. Наприклад: «Українські вертолітники «доставляють» окупантам «бавовну»»; «Доставка бавовни»: показали унікальні кадри роботи літаків МіГ-29 та вертолітників ЗСУ (Gazeta UA, 15.07.2022) [40].

Бандероль – посилка з України: мертвий окупант у мішку. Це слово в загальнолітературній мові використовується з такими значеннями: 1. Паперова обгортка або відкритий конверт, у яких пересилаються поштою книги, журнали, ділові папери і т. ін. 2. Поштове відправлення в такій обгортці; стрічка з цупкого світлого паперу, що її використовують у банківських установах для упакування грошових білетів. 3. Наклейка на товар, що обкладається митом, збором. Семантичне перетворення відбулося за схожістю функції, семи-мотиватори «обгортка» і «пересилати» є диференційними у структурах початкового й похідного значень. Названі семи, що стосуються загорнутого в мішок мертвого окупанта, містять певну негативну конотацію із широким спектром емоційності – від зневаги до співчуття. «Байрактари» відправили «бандеролі» окупантам на острові Зміїний» (Главком, 03.05.2022) [32].

Зеленка – лісосмуга чи будь-яка інша лісиста місцевість, де облаштовують засідки та вогневі позиції. Ця лексема використовується у первинному значенні «те саме, що брильянтова зелень (див. зелень)» [2; с. 456]. У похідному значенні на передній план виходить одна із зовнішніх властивостей цієї речовини – колір, що закріплюється в новому концепті для означення ліистої місцевості, де дуже зручно ховатися і вести обстріли. Наприклад: «Але саме «зеленка», її вмиле використання може стати чинником, який істотно ускладнить спроби російського наступу на фронті»; «Видається, одна з головних причин відступу російської армії з-під Києва та Чернігова – це весна, це наближення часу «зеленки»» (Газета «День», 28.04.2022) [31].

2. За подібністю до процесу. Від слова *град* утворилося похідне значення «російська реактивна система залпового вогню». Вихідне значення: 1) Атмосферні опади у вигляді частинок льоду різного розміру, перев. округлої форми. 2) чого, перен. Велика кількість, численність. || у знач. присл. градом. У великій кількості, багато. || Великими краплями, рясно (про піт, сльози). II -а, ч., уроч. Місто. III -а, ч., мат. Величина кута, що дорівнює сугі частині величини прямого кута [2; с. 258]. Перенесення відбувається лише на базі другого значення, яке має маркер «перен.» шляхом метафоризації семи-мотиватора «велика кількість» і, як наслідок, цей процес супроводжується гучними звуками: «Сухопутні війська України показали момент знищення ворожого складу боєприпасів та реактивних систем залпового вогню “Град”» (ТСН, 08.06.2022) [37].

Хлопок – вибух у Росії, Білорусії чи на території, яку тимчасово контролюють окупанти. Розрізняють значення цього слова відповідно до наголосу: 1) хлопок – бавовна; 2) хлопок – удар, стук; оплеск (в долоні) [17]. Внаслідок семантичної модифікації другого значення виникло слово «вибух». В основі перетворення – метафора за схожістю функції – розрив чого-небудь із дуже сильним звуком: «У російському Белгороді пролунали гучні «хлопки». Після них над містом скупчились хмари диму» (24 канал, 03.07.2022) [34]. Вживається паралельно з українським словом *бавовна*.

3. За подібністю розташування. *Передок* – передова, перша лінія фронтового розмежування, передній край оборони. Лексема *передок* у словнику позначена ремаркою «розмовне» й означає «перед; передню частину воза, візка, екіпажа та ін.; передні колеса разом із віссю й голоблями; місце для кучера у візку, екіпажі та ін.; передню частину деяких сільськогосподарських машин; передню частину автомашини; колісний, зчеплений із лафетом візок, яким перевозять гармати; частину взуття, що облягає підйом і передню частину ноги» [2, с. 908]. Однак у військовій сфері цим словом називають передню частину фронту. Метафоричне переосмислення значення відбулося за схожістю зовнішнього вигляду та функції, сема-мотиватор «передня частина» в початковому значенні ядерна, а в похідному диференційна, оскільки йдеться про найнебезпечнішу ділянку фронту: «Нас поставили на “передок”, і ми звідти пішли. Я тобі навіть більше хочу сказати, з нами піде ще комбат і полковник штабу» (Суспільне. Новини, 20.05.2022) [38].

Нуль – лінія розмежування з ворогом, територія, де відбуваються бойові зіткнення, фактично нуль кілометрів від фронту: «Лінію розмежування у нас чомусь заведено називати «передком». Слід думати, від слова «передова», яке збереглося з часів Другої світової. Але Ткалич називає її «нульовкою»: «Розумієш, є поняття «плюс» і «мінус» – залежно від того, в який бік від лінії рухатися. А отже, є і «нуль»» (Укрінформ, 12.04.2016) [36]; «Нуль» – це нульова позиція, тобто така, яка стоїть на самісінькій лінії фронту і приймає на себе увесь вогонь – артилерійський та стрілковий» (Zaxid.net, 13.05.2017) [41]. Лексема відома ще з 2014 року і є синонімічною до слова *передок*.

4. За активністю процесу. *Дискотека* – інтенсивний гучний обстріл із гучним гуланням, спалахами вибухів, наслідками ракетних атак. Первинне значення: 1. Колекція платівок, дисків. 2. Клуб із музичною культурно-пізнавальною програмою і танцями) [2; с. 298]. Підставою для утворення похідного метафоричного значення є візуальна й емоційна схожість події – світломузика, гучні звуки, яка нагадує ситуацію, коли відбуваються обстріли чи починаються якісь бойові дії. Зовні таке видовище виглядає досить яскраво, але є дуже небезпечним для життя: «Ось коли вже потрапили на передову, ми це називаємо “дискотека” – артилерія та міномети починають накривати нас зверху – було не дуже приємно, скажімо так. Але пройшли через це» (Вікна-новини, 07.05.2022) [30].

5. За подібністю внутрішніх і зовнішніх ознак. Починаючи з 2014 року, зовнішньополітичні реалії в Україні зумовили потребу в семантичній зміні словникового значення слова на похідне. Такою є, наприклад, лексема *кіборг* – захисник Донецького аеропорту, воїн із надвисокою стійкістю, мужністю, силою та витримкою (вихідне значення: 1. Кібернетичний організм; пристрій, у якому певною мірою здійснено симбіоз фізичних та інтелектуальних здібностей людини й технічних засобів автоматики. 2. Фантастична істота, напівлюдина-напівмашина, трапляється в науковій фантастиці [20]). Семи-мотиватори «стійкість», «жертвність», «незламність», «витривалість» є ядреними у структурі похідного значення, яке утворилося шляхом метафоричного перенесення ознаки. Необмежені можливості воїнів, надлюдська витривалість, незламність і безстрашність у боях зробили їх подібними до штучних організмів: «Незламні кіборги, які вистояли, але не вистояв бетон. Непереможні. Сильні. Сміливі. Наші герої!» (Укрінформ, 16.01.2023) [39]. Саме такими були захисники Донецького аеропорту, котрі після повномасштабного російського вторгнення в Україну знову зі зброєю в руках захищають Батьківщину.

Аналогічно до цього слова утворилася лексема *азовці* на позначення тих, хто героїчно тримав оборону Маріуполя й «Азовсталі», зупинивши подальше просування окупаційних військ углиб країни.

Особливо показовою в контекстах інтернет-джерел є смислова модифікація лексеми *орки* (первісно – фантастичні істоти, злі кремезні варвари зі звіриними рисами), запозиченої із творів Джона Толкіна, що асоціюється у свідомості українців з російськими окупаційними військами. Для українців ця лексична одиниця стала вже глибоко специфічною, оскільки має виняткову негативність у всьому: у семантичному наповненні, смислових конотаціях та асоціативних зв'язках. Вона увібрала в себе всю лють і ненависть до таких істот, які позбавлені будь-яких людських рис та емоцій, у яких навіть «своя» мова: «**Орки** практикували катування полонених заради забави і наругу над трупами ворогів. В **орків** була своя мова, недоладна, сповнена лайок і повторень одного й того ж» (Радіо Свобода, 21.04.2022) [35]. Отож, як і вигадані потвори з романів Джона Толкіна, російські солдати відзначаються нелюдськістю, варварством і жорстокістю.

6. За способом розпізнавання особи. Цей тип моделі привернув особливу увагу в досліджуваному матеріалі, оскільки «мова нині актуалізувала одну із провідних своїх функцій – стала ідентифікатором національної належності, маркером, що визначає «свого» і «чужого» у російсько-українській війні» [5, с. 10]. Йдеться про зміну контексту використання загаль-

новживаних слів, таких як *паляниця*, *суниця*, *крамниця* тощо. Так, наприклад, за допомогою слова *паляниця* (хлібина переважно із пшеничного борошна, певним чином змішаного [СУМ, т. 6, с. 33]), яке служить кодом для ідентифікації людей, перевіряють підозрілих осіб і з'ясовують, чи «мова» співрозмовника є для нього рідною. Суть такого способу полягає в тому, що підозрілу особу просять вимовити українською кодове слово *паляниця*, яке складає труднощі для носія російської мови (це пов'язано з фонетичними особливостями української мови). Якщо людина вимовила замість *паляниця* слова *палянітса* чи *паляницца*, то її ідентифікують як ворога. Цей спосіб називається «шиболет», і його застосовують для розпізнавання неносія української мови за кодовим словом. Таким чином, послуговуючись цією мовною особливістю, яка вже стала мемом у соціальних мережах, відрізняють російських військових від українців.

Висновки. Отже, зміни в мові постають як результат дії зовнішніх чинників, передусім спричинених російсько-українською війною. Проведене дослідження показує, наскільки динамічно стає лексико-семантична система мови внаслідок появи та впливу на неї інноваційних слів, що відображають нові реалії із різних царин життя сучасного суспільства.

Проаналізувавши лексичні одиниці у контекстах інтернет-джерел, стверджуємо, що вони утворилися лексико-семантичним способом внаслідок зіставлення вихідного й похідного значень слів і їхніх смислових модифікацій. Зміна семантичного змісту розглядуваних лексем відбувається переважно метафорично на основі семантичного переосмислення, яке є обов'язковою складовою частиною процесу творення таких слів. Встановлено, що метафорична трансформація смислових компонентів воєнних неологізмів відбувається за такими основними типами моделей: за зовнішньою подібністю (*бавовна*, *бандероль*, *зеленка*), за подібністю до процесу (*град*, *хлопок*), за подібністю розташування (*нуль*, *передок*), за активністю процесу (*дискотека*), за внутрішніми та зовнішніми ознаками (*кіборг*, *азовець*), за призначенням (*паляниця*, *полуниця*, *крамниця*). Основою семантичних переосмислень метафоричного характеру є ключові семи-мотиватори та головні мотиваційні ознаки переносного значення – образність, асоціативність, емотивність. Зібраний матеріал переконливо доводить, що лексико-семантичний спосіб є одним із продуктивних і поширених джерел творення воєнних неологізмів, передусім тих, котрі утворені шляхом метафоризації. Крім того, основною ознакою досліджуваної лексики є яскраво виражена емоційно-оцінна конотація, що має характерні негативні властивості на позначення поняття «чужий» і позитивні ознаки для «своїх». Отож наявність воєнних неологізмів у лексичній системі сучасної української мови не лише відображає українське сьогодення, але й сприяє розвитку мови, оновлює її словниковий склад, розширює її функційні можливості.

Перспективою подальших досліджень можуть бути інші способи словотворення воєнних неологізмів, адже війна в Україні, на жаль, триває, нові слова постійно з'являються, тому процес творення не припиняється й потребує подальшого наукового опрацювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бибик С.П., Сюта Г.М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С.Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
3. Гладка В.А. Поняття «неологізм» у світлі сучасних лінгвістичних парадигм. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна.* 2009. Вип. 11. С. 170–177.
4. Гладченко А.М., Комарова О.С. Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2023. Т. 34 (73). № 1. Ч. 1. С. 7–13.
5. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика.* 2022. Вип. 2 (32). С. 9–13.

6. Дзюбіна О.І. Типологічні принципи класифікації неологізмів у сучасній англійській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 33 (2). С. 38–40.
7. Жулінська М., Круглій О. Неологізми як мовне відображення війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 3 (14). С. 103–110.
8. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 350 с.
9. Каліновська І. Неологізми, їх походження та те, як вони оживляють мову. 2016. URL: <http://surl.li/nrebd> (дата звернення: 18.10.2023).
10. Карпенко Ю.О. Синхронічна сутність лексико-семантичного способу словотвору. *Мовознавство*. 1992. № 4. С. 3–10.
11. Колоїз Ж.В. Семантичні неологізми як результат семантичної деривації. *Вісник Харківського національного університету. Серія: Філологія*. 2005. Вип. 44. № 659. С. 6–11.
12. Кринець О. Метафора й метонімія як чинники творення й розвитку української технічної термінології. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2010. № 675. С. 23–27.
13. Ладоня К.Ю. Неологізми в українській мові: сутність, визначення, принципи класифікації та функціонування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 36 (1). С. 38–40.
14. Мазурик Д. Нове в українській лексиці. Словник-довідник. Львів : Світ, 2002. 130 с.
15. Муровцева О.Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX століття. Харків : Вища школа, 1985. 152 с.
16. Ніска Хельге. Дослідження перекладацької творчості: Стратегії інтерпретації неологізмів. 1998. URL: <http://surl.li/nrebt> (дата звернення: 18.10.2023).
17. Російсько-український словник. URL: <http://surl.li/nresr> (дата звернення: 05.11.2023).
18. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
19. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 6. 832 с.; Т. 8. 929 с.
20. Словник UA. URL: <https://slovnuk.ua/> (дата звернення: 05.11.2023).
21. Стишов О.А. Семантичні неологізми в дискурсі українськомовних мас-медіа початку XXI століття. *Філологічні студії*. 2015. Вип. 13. С. 364–374.
22. Стишов О.А. Українська лексика кінця XX століття: на матеріалі мови засобів масової інформації. Київ : Пугач, 2005. 388 с.
23. Стратулат Н.В. Інноваційна лексика як результат соціальних умов мовного існування (на матеріалі тлумачного словника української мови в 20 т.). *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство)*. 2014. Вип. 6. С. 207–13.
24. Стратулат Н.В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови. *Мовознавство*. 2007. № 3. С. 69–77.
25. Сучасний словник іншомовних слів / уклад. : О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк ; відп. ред. Г.П. Півторак. Київ : Довіра, 2006. 790 с.
26. Українська мова: енциклопедія / редкол. : В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.
27. Хрустик Н. Асоціативність як засіб словотворення. URL: <http://surl.li/aivuw> (дата звернення: 18.10.2023).
28. Cruse A. A Glossary of Semantics and Pragmatics. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. 198 p.
29. Lakoff G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. London: The University of Chicago Press. 2003. 242 p.
30. Вікна-новини. URL: <http://surl.li/nrdnv> (дата звернення: 08.11.2023).
31. Газета «День». URL: <http://surl.li/nrdro> (дата звернення: 08.11.2023).
32. Главком. URL: <http://surl.li/nrdss> (дата звернення: 08.11.2023).
33. 5 канал. URL: <http://surl.li/nrdxd> (дата звернення: 08.11.2023).
34. 24 канал. URL: <http://surl.li/nrdxo> (дата звернення: 08.11.2023).
35. Радіо Свобода. URL: <http://surl.li/nrdtq> (дата звернення: 25.11.2022).
36. Суспільне. Новини. URL: <http://surl.li/nrduh> (дата звернення: 08.11.2023).
37. ТСН. URL: <http://surl.li/nrduz> (дата звернення: 08.11.2023).
38. Укрінформ. URL: <http://surl.li/nrdwp> (дата звернення: 25.11.2023).
39. Укрінформ. URL: <http://surl.li/nrepu> (дата звернення: 25.11.2023).
40. Gazeta UA. URL: <http://surl.li/nrdzc> (дата звернення: 08.11.2023).
41. Zaxid. net. URL: <http://surl.li/nrdzk> (дата звернення: 25.11.2023).